

Wnioski z rankingu

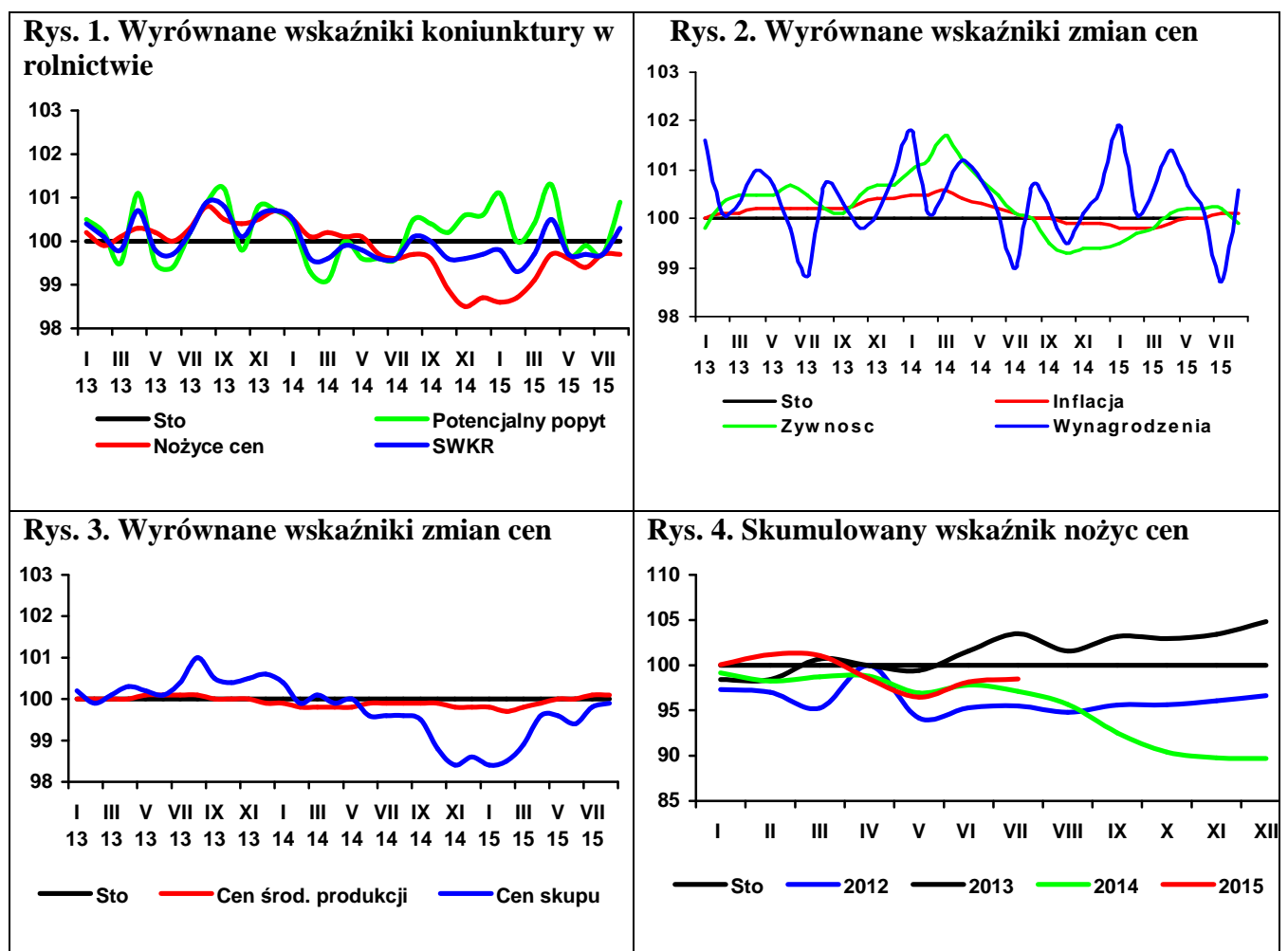
Podobnie jak w latach poprzednich podsumowując tegoroczną edycję „Rankingu 300” naszą uwagę skoncentrujemy na trzech problemach:

1. Efektywności finansowej,
2. Sytuacji (kondycji) finansowej,
3. Zależności ekonomiki uczestników rankingu od subsydiów.

Najpierw jednak warto przypomnieć ogólne uwarunkowania makroekonomiczne i wewnątrzrolnicze, w których działały gospodarstwa uczestniczące w najnowszym rankingu. Jak wynika z rysunku 1, koniunktura w 2014 roku była

Rysunek 1

Wskaźniki obrazujące zmiany rynkowych uwarunkowań produkcji w rolnictwie w latach 2009-2013



Wskaźnik zmian cen skupu liczony jest jako średnia arytmetyczna ważona dla koszyka produktów notowanych co miesiąc przez GUS i publikowanych w biuletynach statystycznych GUS. Są to zboża ogółem, w tym pszenica i żyto, ziemniaki ,żywiec ogółem, w tym żywiec wołowy, wieprzowy i drób oraz mleko.

Źródło: (Rynek Rolny 2013).

wyraźnie gorsza niż w roku 2013. Trzeba też dodać, że IV kwartał ub. r. odbiegał także in minus od analogicznego kwartału 2012 r., który jako całość był bardzo niesprzyjający rolnictwu. Niestety, także rok 2015 będzie przeciętnie także niepomyślny dla naszych producentów rolnych.

Efektywność finansowa

Zaprezentowana dalej analiza, tak jak w latach wcześniejszych, ma charakter tradycyjnego ujęcia mikroekonomicznego, a więc nie zajmujemy się kwestiami oddziaływania gospodarstw na środowisko przyrodnicze (dodatnie i ujemne efekty zewnętrzne) oraz dostarczaniem przez nie różnych innych korzyści dla społeczeństwa i całego rolnictwa (dobra publiczne). W szczególności pominięto w analizie tworzenie postępu biologicznego przez spółki ANR oraz dwanaście innych gospodarstw, które zadeklarowały, że również prowadzą prace hodowlane. Warto na wstępie również zauważyć, że w rankingu uczestniczyły praktycznie wszystkie spółki ANR z wyjątkiem SK Liski. W przypadku pozostałych gospodarstw, nie będących spółkami ANR, zdecydowanie częściej w rankingu uczestniczą gospodarstwa dobre i bardzo dobre. Z tych to właśnie powodów bardzo ostrożnie trzeba interpretować wartości średnie wskaźników i mierników dla poszczególnych form prawno-organizacyjnych gospodarstw.

Na wstępie trzeba też mocno podkreślić, że przede wszystkim JSA i RSP tworzą więcej dobrych miejsc pracy niż inne formy gospodarstw wielkotowarowych. Chodzi o to, że w ww. większość zatrudnionych to osoby z umowami na czas nieokreślony. Pracownicy tacy mają większe gwarancje socjalne w razie choroby, płatne urlopy oraz zabezpieczenie na starość. Polska według analizy Komisji Europejskiej z kwietnia 2015 roku ma w UE najwyższy udział czasowych umów o pracę. W krótkim okresie ułatwia to pracodawcom elastyczne reagowanie na zmiany warunków rynkowych i poprawia ich krótkoterminową konkurencyjność. Jednak w dłuższym okresie sytuacja ta utrudnia przejście do konkurencyjności. Jednak w dłuższym okresie sytuacja ta utrudnia przejście do konkurencyjności w oparciu o bardziej zaawansowane technologie i innowacje, gdyż osłabia bodźce do badań i wdrożeń oraz motywację do doskonalenia zawodowego na koszt pracodawcy oraz samodoskonalenia i samokształcenia się przez pracodawców. W przypadku kurczenia się zasobów pracy, a to prognozuje się na ogół dla Polski, wysoki udział kontraktów czasowych, czyli tzw. umów śmieciowych, będzie komplikował firmom tym charakteryzującym się budowę i komunikowanie otoczeniu solidnej marki jako pracodawcy. Również przedsiębiorcy rolniczy powinni te aspekty przyszłego rynku pracy uwzględniać w swoich strategiach. W powyższym kontekście warto ustosunkować się do zarzutu sformułowanego przez część uczestników rankingu oferujących dobre stanowiska pracy, iż jego autorzy nie w pełni uwzględniają zatrudnienie na czarno. Otóż, w ankiecie

rankingowej zawarta jest informacja o zatrudnieniu okresowym, sezonowym i dorywczym, które następnie przeliczane jest na pełne etaty. Jeśli ma z kolei miejsce tzw. płacenie pod stołem, to fakt ten obniża wskaźnik wartości dodanej, który przecież uwzględniany jest w mierze syntetycznej. Jak wiadomo, zatrudnienie na czarno może dotyczyć głównie osób o niskich kwalifikacjach. Trudno przecież podejrzewać, by przedsiębiorca rolny dysponujący drogim i skomplikowanym sprzętem uciekał się do takiej formy zatrudnienia. Problem pełnej ewidencji czasu pracy najbardziej dotyka liderów rankingu, tj. gospodarstwa roślinne. Jednak są to obiekty, niejako z definicji, o niskim zapotrzebowaniu na pracę. Nie może zatem zaskakiwać, że obsada w nich siły roboczej na jednostkę ziemi często bywa bardzo mała. Przypadki takie każdorazowo dokładnie analizowano. Najczęściej okazywało się, że relacje te są w pełni racjonalne i do zaakceptowania.

W tabeli 1 przedstawiono cztery podstawowe wskaźniki efektywności dla trzech kierunków produkcji rolniczej oraz gospodarstw rybackich uzyskane w roku 2014. W porównaniu tym *per saldo* najlepiej wypadły obiekty mieszane. Na drugie miejsce spadła grupa gospodarstw roślinnych, która dominowała zdecydowanie w latach ubiegłych. Niestety, ponownie, średnio biorąc, najslabiej wypadły obiekty nastawione na produkcję zwierzęcą, użytkujące jednak gorsze grunty niż roślinne i mieszane. Z kolei rybacy byli najbardziej sprawni w zakresie transakcji czysto rynkowych (najwyższa średnia rentowność sprzedaży). Bardzo poważnym wyzwaniem dla gospodarstw rybackich oraz gospodarstw rolnych nawadniających swe użytki z powierzchniowych wód ogólnie dostępnych może być konieczność uiszczania opłat środowiskowych za ich pobór. Nasze władze tłumaczą to tym, że musimy wdrożyć unijną dyrektywę wodną (2000/60/WE). Płatność ta miałaby dotyczyć 411 gospodarstw rybackich oraz 55 jednostek nawadniających użytki rolne i grunty leśne. W przypadku rybaków roczny wydatek z tym związany mógłby wynieść nawet ok. 55 mln złotych. Sprawa nie jest jeszcze przesądzona, gdyż Trybunał Sprawiedliwości UE oddalił skargę Komisji Europejskiej w podobnej sprawie. Musimy jednak udowodnić przed KE, że dana gałąź gospodarki, która korzysta z wody, zwraca ją do środowiska w takim samym lub lepszym stanie. Łatwiej z tym warunkiem poradzą sobie gospodarstwa z hodowlą karpia, które z kolei od lat są pod presją taniego importu, głównie z Litwy oraz Czech. Trzeba jeszcze dodać, że nasi rybacy w postępowaniu dowodowym mogą być w trudnym położeniu, niejako nie ze swojej winy, gdyż Polska przegrała spór z KE przed ETS UE dotyczący niewłaściwego wdrożenia dyrektywy 91/676/EWG odnoszącej się do ochrony wód przed zanieczyszczeniami pochodzącymi także z rolnictwa. W obliczu zbliżających się wyborów parlamentarnych poprzedni rząd przerwał jednak prace nad prawem wodnym, bojąc się ataków opozycji, nie zwracając uwagi, iż nowelizacja tego prawa warunkuje otrzymanie pomocy unijnej m.in. na zabezpieczenia przeciwpowodziowe.

Tabela 1

Efektywność finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w 2014 roku

Kierunek produkcji	Wskaźniki:						Liczba przedsiębiorstw
	rentowności sprzedaży [%]	rentowności działalności gospodarczej [%]	tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]	bonitacji gleby [ln]	ha UR/ przedsiębiorstwo	
• roślinny	-2,46	11,21	2,12	44,06	1,13	543	184
• zwierzęcy	-3,70	3,13	0,67	31,87	0,89	1204	54
• mieszany	-0,83	11,30	2,43	42,47	1,12	266	75
• rybacki	0,88	6,24	2,39	34,82	-	-	20

Oznaczenia: ln – liczba niemianowana.

Źródło: opracowanie własne.

Kształtowanie się czterech analizowanych wskaźników efektywności finansowej w latach 2013-2014 wyłącznie w gospodarstwach czysto rolniczych, uczestniczących równocześnie w obydwu edycjach rankingu za ww. dwulecie (panel), zawiera tabela 2. Zauważmy, po pierwsze, że tylko w obiektach nastawionych na produkcję zwierzęcą nastąpiło pogorszenie wszystkich czterech miar efektywności. Po drugie, w żadnym z trzech wyodrębnionych kierunków nie uzyskano dodatniej rentowności sprzedaży, a więc ponoszono straty na transakcjach czysto rynkowych. Po trzecie, w gospodarstwach mieszanych efektywność finansowa, z wyjątkiem wskaźnika wartości dodanej, poprawiła się bardziej w dwuleciu 2013-2014, niż miało to miejsce w obiektach polowych.

Tabela 2

Efektywność finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w latach 2013-2014 (te same gospodarstwa – panel)^a

Kierunek produkcji	Lata	Wskaźniki:			
		rentowność sprzedaży [%]	rentowność działalności gospodarczej [%]	indeks tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]
• roślinny	2014	-2,85	10,98	2,05	43,21
	2013	-4,51	9,45	1,98	41,78
• zwierzęcy	2014	-3,64	3,18	0,68	31,99
	2013	0,71	6,9	1,68	32,9
• mieszany	2014	-2,24	10,4	2,16	42,31
	2013	-3,73	8,85	1,93	41,22

^a Wyniki uzyskane dla 302 przedsiębiorstw uczestniczących w rankingach sporządzanych dla lat 2013-2014

ln – liczba niemianowana.

Źródło: opracowanie własne.

Wpływ formy prawno-organizacyjnej gospodarstwa na jego efektywność finansową zaprezentowano w tabeli 3. Ponownie analizuje się tu te same jednostki, które uczestniczyły nieprzerwanie w rankingach za lata 2013 i 2014, a więc operuje się znów panelem. Żadna z analizowanych form gospodarstw w 2014 roku nie była w stanie, w ujęciu wartości średnich, wypracować zysku na sprzedaży. Najbliżej tego celu znajdowali się dzierżawcy. Ci ostatni w sumie charakteryzowali się najwyższą mikroekonomiczną efektywnością finansową (lider rentowności sprzedaży i działalności gospodarczej oraz druga pozycja pod względem indeksu tworzenia wartości). Natomiast spółki ANR ponownie okazały się najbardziej efektywne w ujęciu społeczno-ekonomicznym, mając wskaźnik wartości dodanej prawie o 18% wyższy niż RSP i o 20,3% w stosunku do dzierżawców. W tym kontekście niepokoić powinien bardzo niski poziom powyższego wskaźnika w obiektach zakupionych. Na pozytywną ocenę zasługuje fakt, iż we wszystkich czterech typach gospodarstw indeks tworzenia wartości przekraczał jedność. Oznacza to, że ich właściciele znacznie pomnożyli swój majątek. W dwuleciu 2013-2014 swą efektywność finansową w przypadku czterech analizowanych wskaźników pogorszyli zarówno dzierżawcy, jak i w szczególności gospodarstwa zakupione. Zdecydowany postęp dokonał się natomiast w spółkach ANR, które nieznacznie tylko ustępowały pod względem rentowności działalności gospodarczej i tworzenia wartości dzierżawcom oraz obiektom zakupionym, i trochę mniejszy także w RSP.

Tabela 3

Efektywność finansowa wg form prawno-organizacyjnych w latach 2013-2014
(te same gospodarstwa – panel)^a

Forma gospodarstwa	Lata	Wskaźniki:			
		rentowność sprzedaży [%]	rentowność działalności gospodarczej [%]	indeks tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]
• zakupione	2014	-0,43	8,04	1,95	26,11
	2013	2,37	10,79	2,72	28,03
• dzierżawy	2014	-0,03	8,41	1,84	35,24
	2013	3,00	9,96	2,58	35,78
• JSA	2014	-3,09	7,97	1,61	42,42
	2013	-5,85	5,76	1,18	40,95
• RSP	2014	-6,8	4,75	1,22	36,05
	2013	-7,19	4,37	1,34	34,00

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 2.

Sytuacja finansowa

Podstawowe wskaźniki z tego obszaru zestawiono w tabeli 4. Jasno z niej wynika, że położenie finansowe w roku 2014 najlepiej wyglądało w gospodarstwach polowych i mieszanych. Wśród jednostek czysto rolniczych kondycja finansowa gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej była wciąż *per saldo* najbardziej złożona, szczególnie jeśli chodzi o płynność szybką i bieżącą. Pod względem płynności bardzo dobrze prezentują się rybacy, ale może to wynikać z sezonowości ich działalności, a więc z faktu, że grudzień jest dla nich z reguły swoistymi żniwami. Stąd też równolegle należy śledzić wskaźnik generowania gotówki operacyjnej, a ten u rybaków był najniższy.

Tabela 4

Sytuacja finansowa wg ukierunkowania produkcyjnego działalności rolniczej przedsiębiorstw w 2014 r.

Kierunek produkcji	Wskaźniki:					Liczba przedsiębiorstw
	generowanie gotówki operacyjnej [%]	pokrycie aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	płynności szybkiej [ln]	pokrycie zobowiązań nadwyżką finansową [ln]	
roślinny	18,86	76,96	4,56	2,55	0,49	184
zwierzęcy	11,73	72,72	2,07	0,73	0,23	54
mieszany	18,74	79,94	4,20	2,14	0,67	75
rybacki	9,79	68,31	4,05	3,19	0,58	20

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Ograniczając się tylko do gospodarstw typowo rolniczych, uczestniczących stale w rankingach za lata 2013 i 2014, możemy stwierdzić, że trzeci rok z rzędu pogarszała się sytuacja finansowa gospodarstw nastawionych na produkcję zwierzęcą (por. tabelę 5). Co gorsza, dotyczy to wszystkich wskaźników z tego obszaru. Prawdopodobnie mamy tu do czynienia z jakimś problemem strukturalnym. Na drugim biegunie mamy z kolei obiekty mieszane, w których w badanym dwuleciu poprawiły się wszystkie cztery wskaźniki. Warto wreszcie odnotować pewne pogorszenie się kondycji finansowej obiektów polowych, ale w sumie nadal jest ona solidna.

Tabela 5

Sytuacja finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w latach 2013-2014
(te same gospodarstwa – panel) ^a

Kierunek produkcji	Lata	Wskaźniki:			
		generowania gotówki operacyjnej [%]	pokrycia aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	pokrycia zobowiązań nadwyżką fin. [ln]
• roślinny	2014	18,62	77,47	4,71	0,50
	2013	16,79	78,82	5,31	0,52
• zwierzęcy	2014	11,98	72,26	2,01	0,23
	2013	14,96	73,12	2,54	0,37
• mieszany	2014	17,94	81,14	4,64	0,67
	2013	16,28	80,6	4,32	0,62

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 2.

Informacje o zmianach sytuacji finansowej tych samych gospodarstw typowo rolniczych uporządkowanych wg form prawno-organizacyjnych, uczestniczących nieprzerwanie w rankingach za lata 2013-2014, zestawiono w tabeli 6. Wynika z niej, po pierwsze, że w ubiegłym roku najsolidniej pod względem płynności i wypłacalności oraz ryzyka działalności, mierzonego wskaźnikiem pokrycia aktywów ogółem kapitałem własnym, prezentowały się spółki ANR. Wyraźnie ustępowały im gospodarstwa zakupione, ale jeszcze bardziej dzierżawcy oraz RSP. W żadnej z analizowanych form, w ujęciu wartości średnich dla całych grup, nie występowały jednak poważniejsze zagrożenia dla ich równowagi finansowej. Po drugie, oceny powyższej nie zmienia fakt, że w analizowanym dwuleciu nieco pogorszyła się sytuacja finansowa dzierżawców i gospodarstw zakupionych. Z drugiej jednak strony nieco poprawiły ją jeszcze spółki ANR oraz, co ważne, także RSP, które w latach wcześniejszych wykazywały pewne napięcia finansowe.

Tabela 6

Sytuacja finansowa wg form prawno-organizacyjnych w latach 2013-2014
(te same gospodarstwa – panel) ^a

Forma gospodarstwa	Lata	Wskaźniki:			
		generowania gotówki operacyjnej [%]	pokrycia aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	pokrycia zobowiązań nadwyżką finansową [ln]
• zakupione	2014	13,07	73,33	4,25	0,34
	2013	15,32	73,54	4,65	0,44
• dzierżawy	2014	16,79	68,48	2,24	0,27
	2013	17,81	71,74	2,83	0,37
• JSA	2014	15,84	85,61	4,31	0,89
	2013	13,75	85,54	4,48	0,78
• RSP	2014	11,28	72,03	3,10	0,33
	2013	10,2	68,97	3,27	0,33

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 2.

Zależność od subsydiów

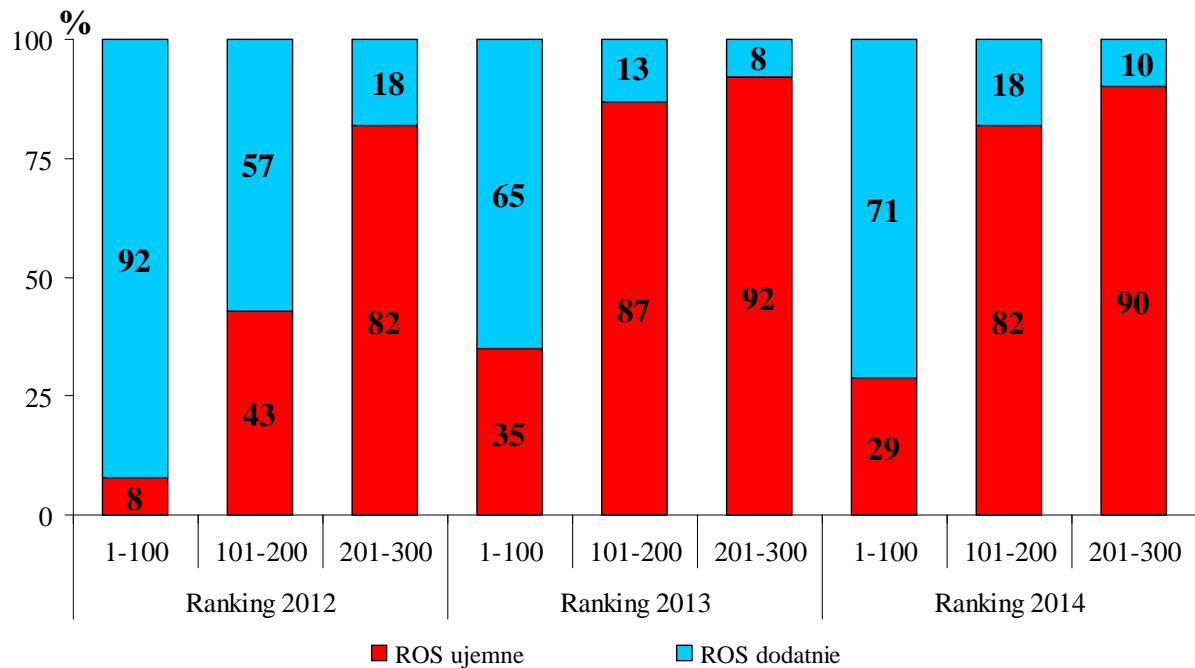
By móc zrozumieć kształtowanie się i zmiany efektywności i sytuacji finansowej gospodarstw uczestniczących w kolejnych edycjach rankingu po naszej akcesji do UE, konieczne jest przynajmniej syntetyczne ustosunkowanie się do udzielanego im wsparcia budżetowego, krajowego oraz unijnego.

Tradycyjnie tą część naszego komentarza zaczynamy od przedstawienia rozkładu wskaźnika rentowności sprzedaży (ROS). Jak widać na rysunku 2, w najnowszej edycji rankingu nastąpiło jego zdecydowane pogorszenie przede wszystkim w stosunku do roku 2012. W przypadku zaś porównania z rokiem 2013 sytuacja się poprawiła, to znaczy w każdej setce gospodarstw przybyło gospodarstw, które osiągały zysk na sprzedaży, a więc – całkiem teoretycznie – mogłyby sobie poradzić bez subsydiów.

Na rysunku 3 przedstawiamy kształtowanie się dwóch stóp subsydiowania: pierwszej, w której jednolitą płatność obszarową podzielono przez przychody ogółem oraz drugą, gdzie całość wsparcia budżetowego odniesiono do tychże przychodów. Podobnie jak w latach poprzednich, uzyskano, iż obydwie stopy malały, gdy powiększała się średnia kwota przychodów ogółem na gospodarstwo. Co warto jest natomiast podkreślenia, to to, że obydwie stopy subsydiowania w roku 2014 były nieco wyższe niż w roku 2013.

Rysunek 2

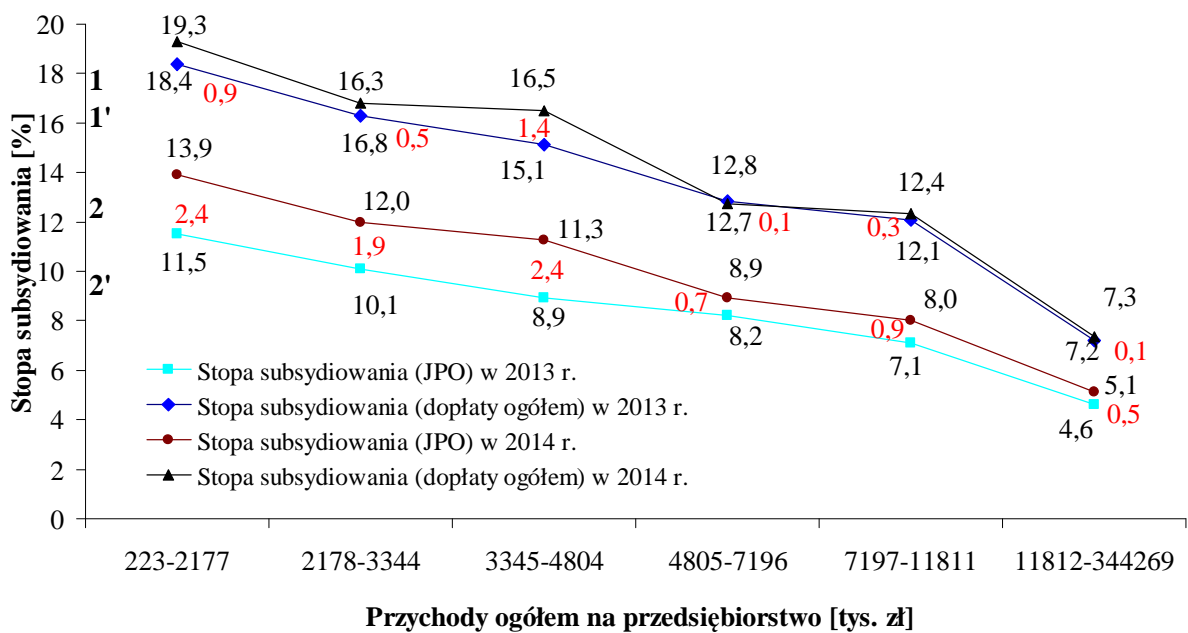
Rozkład rentowności sprzedaży (ROS) w trzech setkach gospodarstw w latach 2012-2014



Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 3

Zależność między jednostkowymi przychodami ogółem a stopą subsydiowania w latach 2013-2014 (dane panelowe)



Źródło: opracowanie własne.

W 2014 roku dosyć wyraźnie zmieniła się struktura wsparcia budżetowego badanych gospodarstw (por. tabelę 7). Polega ona na powszechnym wzroście udziału jednolitej płatności obszarowej i pojawieniu się płatności cukrowej jako drugiego pod względem znaczenia rodzaju subsydium.

Tabela 7

Struktura wsparcia budżetowego w ramach środków unijnych
w 2014 r. wg form prawno-organizacyjnych przedsiębiorstw rolnych

Instrument wsparcia	Forma:			
	Spółki SP	Dzierżawy	Zakupione	RSP
-jednolita płatność bezpośrednia	72,96	73,15	69,34	71,76
-płatność cukrowa	11,92	10,65	10,40	9,76
-ONW	0,41	0,70	1,44	1,17
-rolnośrodowiskowe	1,42	2,81	4,40	3,20
-dotacje inwestycyjne	2,33	2,20	4,74	2,34
-pozostałe	10,96	10,49	9,68	11,77

Źródło: obliczenia własne.

W tabeli 8 przedstawia się dwie wcześniej analizowane już stopy subsydiowania, ale w zależności od ukierunkowania produkcji gospodarstw. Zróżnicowanie ich kształtowania się wciąż było bardzo duże. Po pierwsze, od lat najsilniej relatywnie wspierane są przez budżet gospodarstwa polowe. Ich przewaga nad obiektami nastawionymi na produkcję zwierzęcą, najmniej subsydiowanymi w roku 2014, wynosiła 1,83 raza (JPO) i 1,8 raza (suma płatności), ale nieco zmalała w stosunku do roku 2013. Po drugie, stopa subsydiowania bazująca na JPO w dwuleciu 2013-2014 wzrosła dla wszystkich kierunków produkcji rolniczej, ale jeszcze bardziej stopa oparta o całość wsparcia. Wśród gospodarstw typowo rolniczych skala subsydiowania relatywnie najszybciej rosła przy tym w obiektach nastawionych na produkcję zwierzęcą. Po trzecie, druga stopa subsydiowania u rybaków w analizowanym okresie wzrosła wprawdzie o ok. 67%, ale wciąż była cztery razy niższa niż w obiektach połowych. O tych różnicach i tendencjach powinniśmy cały czas pamiętać, analizując i interpretując rankingi oraz podrankingi.

Tabela 8

Udział dopłat budżetowych w strukturze przychodów ogółem
wg ukierunkowania produkcji rolniczej w latach 2013-2014 (dane panelowe)

Kierunek produkcji	Udział jednolitej płatności obszarowej(%)		Dopłaty i płatności łącznie (%)	
	2013	2014	2013	2014
• roślinny	9,07	9,85	12,78	13,41
• zwierzęcy	4,47	5,39	6,66	7,45
• mieszany	7,95	8,36	11,89	12,00
• rybacki	-	-	2,01	3,35

Źródło: obliczenia własne.

Znacznie mniejsze jest zróżnicowanie stóp subsydiowania według form prawno-organizacyjnych gospodarstw, o czym przekonuje tabela 9. Stopy oparte o JPO między wartościami minimalnymi i maksymalnymi mają się bowiem jak 1 do 1,2-1,3, natomiast w przypadku stóp ustalonych w oparciu o sumę dopłat rozpiętość tak mierzona nie przekracza 48%. Warto ponadto zauważyć, że druga ze stóp nieznacznie zmalała w latach 2013-2014 w RSP i obiektach zakupionych, natomiast w spółkach ANR praktycznie się nie zmieniła.

Tabela 9

Udział dopłat budżetowych w strukturze przychodów ogółem wg form prawno-organizacyjnych przedsiębiorstw rolnych w latach 2013-2014 (dane panelowe)

Forma:	Udział jednolitej płatności obszarowej(%)		Dopłaty i płatności łącznie (%)	
	2013	2014	2013	2014
• zakupione	5,47	5,72	8,32	8,29
• dzierżawy	5,99	7,01	8,35	9,45
• JSA	7,20	7,56	10,34	10,37
• RSP	5,83	6,59	12,27	11,7

Źródło: obliczenia własne.